

DOI: 10.31866/2410-1311.41.2023.276681
УДК 008:398.1]:792(477)(091)

ГЕНЕТИЧНІ ДЖЕРЕЛА КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕАТРУ

Катерина Матвєєва

Аспірантка,
Київський національний університет культури і мистецтва,
Київ, Україна,
асистент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-9245-5373
e-mail: kmatvieieva@ukr.net

Для цитування:

Матвєєва, К. (2023). Генетичні джерела культурних традицій українського національного театру. *Питання культурології*, 41, 8–20. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.41.2023.276681>.

Мета статті — прослідкувати й підтвердити існування неперервності та циклічності культурних традицій в українському національному театрі. Дослідження є актуальним для сучасного суспільства задля розуміння й усвідомлення значущості українського театру з його культурними традиціями як прояву українського суспільства і духовного центру нації. В *результаті* досліджень підтверджено, що український національний театр з його культурними традиціями завжди був духовним центром нації, що зберігає і транслює ціннісний аспект українського суспільства, відтворюючи культурологічний стан. Висвітлені матеріали є підґрунтям для подальших досліджень культурних традицій українського театру та їх трансформацій, що відтворюють соціокультурні процеси й стан українського суспільства в різний культурно-історичний час. *Наукова новизна*. Культурологічно досліджено генетичні джерела культурних традицій українського національного театру, розглянуто витоки українських культурних традицій, визначено конкретні періоди, що сформували культурні традиції українського національного театру, віднайдено прояв окреслених культурних традицій в сучасному українському національному театрі. *Висновки*. Сучасний український театр зберігає і продовжує наслідувати культурні традиції українського театру, зокрема репертуарну та музичну складову як прояв фольклорних культурних традицій українського театру за участю у виставах артистів хору та оркестру, що було притаманно першому професійному українському театру (1882), Державному (Національному) українському театру (1917) та існує у виставах сучасних українських театрів. І музичність проявлена не тільки в класичних українських виставах, а й в сучасних, що підтверджено наведеними прикладами у статті.

Ключові слова: культурні традиції; український театр; центр національної культури; традиційний репертуар; жанри українського театру

Вступ

У статті здійснено огляд наукової літератури щодо генетичних джерел культурних традицій українського національного театру, його витоків, існування протягом його еволюційного розвитку, зокрема період формування театральних культурних традицій, закладених корифеями першого професійного українського театру (1882), їх «життя» на сцені Державного (Національного) українського театру (1917), а також підтверджено існування культурних традицій на сценах сучасного українського театру. У свій час український історик, громадський і політичний діяч, Голова Центральної Ради Української Народної Республіки (1917–1918 рр.) М. Грушевський також визначав роль українського театру в збереженні національної традиції і писав, що завжди, навіть у найскладніші для українців часи, театр залишався однією з небагатьох світлих точок, і вважав, що через театр відшукується якийсь вихід для національного самовираження суспільства. Візьмемо цю думку за орієнтир у пошуках визначення того, як співвідноситься інтелектуальна спадщина минулого з життям, станом сучасного українського театру як частина української культури. Дослідження, здійснені науковцями й дослідниками українського театру, переважно стосувались окремих елементів, складових українського театру певного проміжку часу і були проаналізовані як аспект мистецтвознавства, історії, етнографії, фольклористичних розвідок або в контексті суспільно-політичних процесів тощо. Саме культурологічне дослідження допоможе об'єднати наявні знання про українську культуру, зокрема театральну, і показати цілісно її глибинну суть, проявлену через український національний театр способом наслідування культурних традицій як ключовий момент динаміки розвитку культури.

Аналіз попередніх досліджень

Вивчаючи наукову літературу з окресленої теми, спираємось на дослідження вітчизняних науковців. Так, у праці «Нарис історії культури України» (1998) М. Попович ґрунтовно, комплексно досліджує культурно-історичний шлях розвитку української культури, і театральної зокрема, враховуючи духовну складову українського суспільства, господарську та політичну культури у взаємозв'язку зі світовими соціокультурними процесами, що дає змогу прослідкувати процеси культурологічно. Стаття І. Петрової «Еволюція поняття "дозвілля" в культурі українців» (2018) розкриває особливості архаїчної української культури, зокрема віддзеркалення світогляду українського народу в дійствах народних свят. Праця І. Віктор «Теорії міфу та ритуал центру в українській міфологічній картині світу: традиційність та новаційність ритуалу» (2013) висвітлює сутність і витoki традицій в українській культурі. Дослідити процеси еволюції українського театру стало можливим завдяки працям Р. Пилипчука «Історія українського театру (від витоків до кінця ХІХ ст.)» (2019), О. Клековкіна «До окреслення лексеми "театр"» (2003), матеріалам відкритої лекції Г. Веселовської «Ритуальний пра-театр: архаїчні, сакральні, символічні першоджерела української театральної

культури (від архаїчних часів до XVII ст.)» (2019), а також вивченню досліджень інших авторів, що дає змогу виокремити дискретні моменти, а отже, і культурні традиції українського національного театру — театральні культурні традиції. В такий спосіб стає можливим здійснити наше культурологічне дослідження, а саме виявити дискретні моменти, що повторюються в різних історичних та соціокультурних умовах та існують сьогодні.

■ **Мета статті**

Мета статті — прослідкувати й підтвердити існування неперервності та циклічності культурних традицій в українському національному театрі.

■ **Результати дослідження**

Сьогодні завдяки відсутності цензурної політики, вільному доступу до архівних матеріалів, а також сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям відкриваються можливості дізнатись істину, розв'язати питання, що не могли бути вирішені раніше, водночас дослідити сакральну суть соціокультурних процесів, зокрема й українського театру з його культурними традиціями, більш глибоко і вільно.

Прояв культурних традицій в українському театрі до 1882 року. Витоки української культури, що закладені в ритуально-обрядових діях праукраїнців — звичаях, обрядах, традиціях тощо, не тільки як культурно-історичні факти, а й суть процесів того чи іншого аспекту культури, розглядали І. Петрова, Г. Веселовська, Й. Федас, Р. Пилипчук та ін.

У праці «Еволюція поняття "дозвілля" в культурі українців» (2018) І. Петрова зазначає, що: «про нерозривний зв'язок народного світогляду з природою свідчать колядки та щедрівки, гаївки та веснянки, русальні та купальні, колискові, весільні пісні, поховальні звичаї, приповідки, загадки, замовляння, перекази, казки, історичні билини; ігрища на честь матері-Землі язичницьких богів» (с. 141). Всі перелічені елементи святкових дійств були театралізовані та мали конкретну послідовність дій і взаємозв'язані один з одним, що можна співвіднести з драматичною побудовою вистави.

Інший приклад, театралізована гра з масками «Водіння кози», наповнена пісенними й музичними партіями. О. Тупик (2000) у своїх дослідженнях щодо язичницьких мотивів в українських народних казках про тварин зазначає: «центральною моментом ритуального дійства був танець Кози, її "вмирання" і "воскресіння", що символізували циклічний круговорот часу, прихід нового року» (с. 92). Архаїчні, сакральні і символічні першоджерела українського театру досліджувала театрознавиця, театральний критик, професорка, докторка мистецтвознавства Г. Веселовська. Українська культура, як і культури інших народів, є частиною великої системи світового порядку (устрою) та взаємодії, і саме український театр демонструє прагнення людства до спілкування з природою, Всесвітом, способом утворення символів, прогнозування і програмування майбутнього.

Якщо в прадавні часи відтворювалась суть, то з плином часу і приходом великих релігій «обряд утратив свою первісну магічну функцію і трансформувався в народну пародійно-гумористичну виставу» (Федас, 2001, с. 14). Проте

форма існувала і продовжує існувати до сьогодні, що дає змогу відроджувати суть ритуального, театрального дійства і самого процесу театралізації явищ, що відбуваються у світі в цілому і навколо людини.

І для того, щоб досліджувати культурні традиції українського театру, необхідно визначити значення, суть і трансформації терміна «театр», визначити момент та місце його виникнення. Ґрунтовне дослідження щодо генези термінів «театр» і «театральний», значення в соціокультурному вимірі було проведено театрознавцем, театральним діячем, педагогом О. Клековкіним і висвітлено у його працях, зокрема «До окреслення лексеми "Театр"» (2003). Так, «близько V ст. до н.е., коли театри служили тільки для релігійних цілей і мали обов'язковий жертвник у центрі майданчика, з'явилося слово "theatron" (театрон), у значенні "знаряддя споглядання", "місця для глядачів", "місця для видовищ" або "глядна зала"» (Клековкін, 2003, с. 3). Наведемо деякі «застарілі» слова української мови — терміни, які зараз майже не використовуються в описі театральної культури, проте вони існують, а значить тема театру в архаїчній українській культурі теж існувала. Йдеться про такі слова, як «грище», «зорище», «зрище», «дивище», «позірниця», «глядалище», «оглядалище», «видло», «позірня», «дивина», «видовище» (вистава), «духовир», «будинок вистав», «глядальня». Розкриємо одне з наведених означень українського театру — «духовир як місце, де вирує життя» (Киричик, 2020). Спадає на думку дослідження доктора філософії і політичних наук Техаського університету В. Россмана щодо виявлення центрів національних культур як критичних моделей самоідентифікації традиційного суспільства, і в Стародавній Греції таким центром він визначав саме театр. «Руйнування такого центру призводить до руйнування ритуалу культури та в крайніх випадках знищення традиції й традиційної культури загалом» (Віктор, 2013, с. 227). Саме тому досконали вивчаємо культурні традиції, які й зберегли український професійний театр.

Наведемо вислів французького протестантського проповідника й засновника кальвінізму Ж. Кальвіна, котрий означував всесвіт як «Театр слави Божої», що можна порівняти з українським театром, де віддзеркалюються істини (чесноти, «світлі ідеї» тощо). І це знов-таки наводить на думку, що український театр є духовним центром українського суспільства. До сьогодні, вже сучасні культурні діячі шукають відповіді на питання про місце людини у Всесвіті, що може стати поштовхом для відродження старовинних ритуалів, а може й поверненням до сакральних, загублених знань.

Жанрові особливості українського театру, що також являє собою ті дискретні моменти як прояв репертуарних культурних традицій українського театру, що повторюються в різних часах та соціокультурних умовах, досліджували Є. Васильєв, Р. Пилипчук (2019), Г. Веселовська (2020), Ю. Щукіна (2021), М. Попович (1998), А. Бурлуцький (2015). Варто підкреслити, що український театр охоплює багато жанрів, і основними є не тільки драма (історична, філософська, героїчна, документальна, психологічна, драма-притча тощо) як актуальне про явища повсякденності, чи трагедія, відголос якої знаходимо ще у театралізованому дійстві «Водіння кози», про що ми згадували вище (вмирання і воскресіння кози), а й момент гумору, сатири й комедії (в народній творчості — гуморески). В репертуарних традиціях українського професійного театру у всі

часи були драматичні, комедійно-сатиричні вистави, і вагомою частиною була народна пісня, українська мелодика. Саме тому традиційний український театр вважається музично-драматичним.

Ментальність народу, вроджений розум, винахідливість і кмітливість, яка притаманна українцям, дає змогу сценічно вивірити життя через костюми, яскравий гумор, які проявляються від народних обрядів (наприклад, кумедні сценки-інтермедії на свято Маланки) до спілкування в самій родині. І саме це відображає український театр у виставах вже не тільки з гумором, а й з яскравою сатирою, що стали традиційним репертуаром українського професійного театру («За двома зайцями» (М. Старицький), «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн» (І. Карпенко-Карий)). Отже, засобами гумору та сатири висміювали негативні суспільні та побутові явища або недоліки й вади сусідів чи відомих людей, і враховуючи суцільну театральність українського народу, не було потреби у скоморохах чи юродивих, що було принесено в літературні джерела з метою заплутування культурно-історичного шляху розвитку українського архаїчного театру. Г. Лужницький (1949) пише, що скоморохи хоч і залишили слід в історії української театральної культури, але «були українському сценічному духові чужі», що дає змогу припустити про непритаманну тематику театралізованих дійств або ж нав'язування українцям чужинських культурних цінностей.

Найстаріші драматичні форми й особливості середньовічного театру в Галичині досліджував Г. Хоткевич (1924) у праці «Народний і середньовічний театр в Галичині». Наведемо цитату: «Прийшло християнство, яке потім виродилося на сході в форму так званого православія; прийшов новий стрій мислі, сила інтелекта направилася в одну певну сторону, зоставляючи всі інші не тільки і тіни, а навіть по-за бортом, в області гріха — і судьба тих початків театру була рішена». Нова догма намагалась відкинути театр, але «форма театральна — це, мабуть, один з елементів психіки людської, бо вона вічна...» (Хоткевич, 1924, с. 7). Також Г. Хоткевич зазначає, що українська «наша церковна література не цуралася драматичної форми». Тобто українське поняття у вірі більш демократичне.

В «Історії українського театру (від витоків до кінця XIX ст.)» Р. Пилипчук (2019) наводить відомості й про створення гетьманського придворного театру «з деяких історичних свідчень відомо, що тут (в Запорозькій Січі) побутовали такі елементи, як театр календарної обрядовості; мистецтво народних лицедіїв; народна драма в обох варіантах: "живому" і ляльковому (вертеп); театральнo-карнавальні дійства» (с. 114). Також Р. Пилипчук поставив під сумнів визначену дату заснування, а саме 1619 р. (публікація двох українських інтермедій до польської драми Якуба Гаватовича): «...Якщо взяти до уваги твердження польського етнографа Еразма Ізопольського, висловлене ним у 1843 році про те, що він бачив у Ставищах вертепний короб з написом "Року Христового 1591 збудований" (цю версію прагнув заперечити І. Франко, але йому це не вдалося), то умовною датою існування українського лялькового вертепу приймається 1591 рік. А що під 1591 роком ми маємо перший друкований зразок української шкільної декламації, тоді ж і виконаної школярами, і відомості про існування українського вертепу, то маємо підставу прийняти цю умовну дату за таку, від якої ведеться історія українського театру» (Пилипчук, 2019, с. 22).

Грунтовно досліджуючи передумови виникнення культурних традицій українського професійного театру, звертаємось до праць М. Поповича, Р. Пилипчука, А. Барлуцького, І. Ісиченко та ін. Так, інтелігенція староукраїнської культури періоду «шкільної драми» (XVII ст.) складалась з освіченого духівництва. У «Нарисі української культури» знаний дослідник української культури М. Попович (1998) зазначає, що отці Києво-Могилянської академії «пишуть вірші, ставлять трагедії, драми та інтермедії силами спудеїв і городян, вчать співу і філософії, поетиці та риторичі» (с. 198). Тогочасний «репертуар» складався з двох частин — трактати й диспути (диспутації), останній був частиною навчального процесу, заняття мали форму словесного театру. Отже, «Казання теж є своєрідний театр — театр одного актора» (Попович, 1998, с. 200). Так, і сьогодні в Україні збереглась така форма українського театру. Наприклад, «Театр одного актора "Крик"» під керівництвом режисера, сценариста, музиканта і єдиного актора цього театру Михайла Мельника.

Переломні моменти в соціокультурному просторі являть собою «точки біфуркації», коли сила українського театру як духовної складової українського суспільства перемогла, і інституції переходять на новий, вищий рівень впорядкованості, що можна означити новими «реперними точками» розвитку українського «розумного» театру з його культурними традиціями.

Класифікацію періодів розвитку світського українського театру наводить історик мистецтва і театру Д. Антонович, наголошуючи, що розвиток українського театру (відповідно і його культурних традицій — К.М.), заснований на революційному методі переходу від однієї епохи до іншої, що становить культурологічну цінність. Досліджуючи культурно-історичний шлях української театральної культури, виділяв періоди, які притягають і проявляють видатних, натхненних творців: 1. творча діяльність І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, які й заклали початок доби світського театру; 2. М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Старицький та інші представники «Театру корифеїв»; 3. культурні діячі О. Олесь, В. Винниченко, період створення Державного українського театру.

Перший революційний період українського театру (за Д. Антоновичем). У контексті культурологічного аналізу теми дослідження, визначна подія відбулась у 1818 році, а саме створення І. Котляревським першого українського драматичного твору «Наталка-Полтавка». І. Ісиченко (2014), розкриваючи культурно-історичні процеси розвитку української літератури першої половини XIX ст., пише: «У творах драматурга відображена любов до українського народу і, створюючи свої п'єси, він ішов від реального, національного життя; разом з тим широко використав творчий досвід кращих російських письменників, зокрема драматургів».

Творча діяльність корифеїв українського професійного театру від 1882 р. як другий революційний період українського театру (за Д. Антоновичем). Перший професійний український театр «Театр корифеїв» М. Кропивницького народжувався в умовах утисків і заборон української культури наприкінці XIX ст., про що свідчать Валуєвський циркуляр (1863) та Емський указ (1876). Створення і початок творчої діяльності театру уможливило «потепління» 1881 р. — українські діячі театру одержали змогу ставити театральні постановки українською

мовою, не виходячи за межі окреслених правил, маючи вагомі обмеження. Саме з цих витоків і розпочалося формування українських культурних театральних традицій, втілених у поетичному слові, фольклорі й відбитті народного духу, як тяжіння до світла і правди.

В чому полягає особливість Театру корифеїв? Насамперед це театр музично-драматичний, що базується на фольклорній пісенній, хореографічній, музичній традиціях. Тобто у виставах на твори І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, М. Старицького та ін., корифеї використовували елементи фольклору — обрядові пісні, музичний супровід, вбрання тощо, призвичаєні до конкретного театрального дійства.

Висвітлюючи роль костюма в українському театрі, кандидат історичних наук І. Несен (2021) у науковій праці «Роль костюму у формуванні образу персонажу в Театрі корифеїв (1882–1914 рр.)» зазначає, що «розмежування понять "театральний одяг" і "театральний костюм" ми знаходимо вже у працях самих корифеїв українського театру» (с. 155). Тодішня українська драматургія використовує ті традиції (елементи української культури) не тільки як тло, але і як основу для своєї драматургії. Проте в класичних українських виставах і дотепер ми бачимо фольклорні традиції, вже не в тому об'ємі, не в первинному вигляді, але вони залишаються — йдеться про використання елементу обряду, народної пісні, народного танцю та ін. Така трансформація національних традицій є результатом культурного розвитку людства. Режисери свідомо відшукують і вплітають у театральні постановки автентичні елементи української культури, що вже є процесом збереження і передавання національних культурних традицій, зокрема автентична забава «Гуцульське весіле» в Івано-Франківському національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка (реж. Р. Держипільський).

Трансформації культурних традицій українського професійного театру в період 1917–1921 років (третій революційний період українського (світського) театру (за Д. Антоновичем)). Необхідно розглянути ще один важливий період розвитку українського театру з його культурними традиціями, а саме процеси трансформації театральної культури в часи 1917–1921 рр. Про цей період писали Д. Антонович, Р. Пилипчук, Г. Фількевич, Р. Леоненко, Г. Веселовська, Г. Шпаковська та ін. Цінний матеріал у розумінні культурних традицій і українського театру в цілому знаходимо в статті краєзнавця С. Цалика «Як український театр став державним» (2017). Від початку національно-визвольної боротьби українського народу одразу виникло питання щодо створення державного українського театру як прояву боротьби за етнонаціональну культуру. З цією метою в Києві було створено Комісію з утворення Українського національного театру («Театральна рада»), членами якої були видатні постаті української культури: головою було обрано В. Винниченка, заступником голови — М. Старицьку, члени Комісії — Л. Курбас, І. Мар'яненко, В. Кричевський та ін. Наголосимо, що «перша леді», дружина голови Центральної Ради М. Грушевська опікувалась саме театральною культурою, і була уповноважена відповідальною за фінансову сторону. Такий крок у формуванні державного устрою підкреслює суть української культури, зокрема театральної.

Розбудовуючи українську театральну культуру, Комісія вбачала існування і функціонування одразу трьох театрів: «Театр чистої драми для вистав української драми й українських перекладів зі світового репертуару; Український оперний театр; Зразковий народний театр, в якому б виставлялись побутові п'єси, оперети та все таке інше» (Цалик, 2017). Звертаємо увагу, що музична складова і «голоси» акторів фактично могли проявлятися у всіх зазначених театрах, оскільки класичні українські твори завжди вміщують в себе фольклорні традиції, зокрема народну пісню, побутова драма також могла містити арії, до того ж головою українського оперного театру було призначено корифея українського театру М. Садовського. Хоча через певні обставини план дій було змінено і замість українського оперного театру в 1918 році функціонував Державний симфонічний оркестр на чолі з О. Горілим.

Перший національний український театр розпочав творчу діяльність у приміщенні Троїцького народного дому в місті Києві. В репертуар було затверджено 32 п'єси — українська і світова класика, серед них твори І. Котляревського, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, М. Старицького, І. Франка та Ж.-Б. Мольєра, В. Шекспіра, Г. Ібсена та ін. Комісія з часом була змінена в статусі на Комітет українського національного театру, що увійшов до складу Генерального секретаріату освіти, в такий спосіб театр отримав статус державної структури. На засіданнях Комітету також розглядалися питання щодо «заснування театральної бібліотеки й театрального видавництва, створення драматичних шкіл по всій Україні, скликання Всеукраїнського з'їзду театральних діячів, а також про організацію Фонду українського театру» (Цалик, 2017), що свідчить про відкритість українського суспільства до вдосконалення, і значущість українського театру в соціокультурному просторі України.

У праці «Триста років українського театру. 1619–1919» Д. Антонович (1925) зазначає: «Вороги українського руху і разом з тим українського театру, казали, що вистави у інших народів тільки театр, а українські вистави — то політика... Український театр ніколи не був тільки мистецтвом, але завжди був засобом громадської акції, був національною зброєю в боротьбі з ворогами української культури і народності» (с. 224).

На сьогодні знаходимо різні підходи науковців до вивчення театральної культури, зокрема культурних традицій в українському театрі. Так, у результаті вивчення матеріалів досліджень авторів Г. Веселовської, Р. Пилипчука, Р. Лаврентія, стає відомо, що перший Державний (національний) український театр (Державний народний театр — поправки Г. Веселовської) продовжує своє творче існування як Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької у місті Львові. Джерелом дослідження зазначених авторів були архіви музеїв і наукових установ України.

Мистецтвознавиця, завідувачка літературної частини Дніпропетровського українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка та інших театрів міста Дніпра (1972–2005) Т. Шпаковська (2001) в книзі «Перший Державний», спираючись на Українську Радянську енциклопедію, зазначає, що «Дніпропетровський український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка — один з найстаріших українських радянських театрів. Заснований у 1919 р. у Києві

під назвою Перший театр Української Радянської Республіки імені Шевченка з об'єднання акторів Державного українського драматичного театру» (с. 9). Сьогодні згаданий театр продовжує своє існування в місті Дніпро, де він оселився з 1927 року — Дніпровський національний академічний український музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка. За ініціативою директора театру В. О. Бруханського спільно з начальником обласного управління культури у 1993 році до Міністерства культури України було подано клопотання про перегляд дати заснування Дніпровського театру. Отже, за ухваленим рішенням історична дата народження театру була відновлена — 15 травня 1918 року, початок творчої діяльності — 1 вересня 1918 року. З вивчених матеріалів стає відомо, що Перший театр Української Радянської Республіки імені Шевченка дійсно був Державним українським театром, створеним у 1918 році, але не першим театром Української Держави — Української Народної Республіки.

Український театр проніс крізь часи свою ідею як внутрішній потенціал, що розкриває характерні відтінки в конкретних театрах різних областей України. Важливо, що і Львівський національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької, і Дніпровський національний академічний український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка продовжують культурні традиції українського театру, зокрема репертуарні, фольклорні. В репертуарі Дніпровського національного театру ім. Т. Г. Шевченка можна побачити вистави — «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, в репертуарі Львівського національного театру ім. М. Заньковецької — етнографічне представлене «Гуцульський рік» Г. Хоткевича, «Назар Стодоля» Т. Шевченка та ін. Головною відмінністю є саме музична складова (з артистами хору й оркестру), що було притаманно Театру корифеїв, у творчій діяльності Державного українського театру та існує у виставах сучасних українських театрів. І музичність проявлена не тільки в класичних українських виставах, а й у сучасних. Наприклад, документальна драма «Край» Дніпровського національного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка, що наповнена сучасними українськими піснями, але так само наживо співають артисти та грає оркестр.

■ Висновки

Підсумовуючи вищезазначене, саме культурологічне дослідження генетичних джерел культурних традицій в українському національному театрі дало змогу прослідкувати й підтвердити існування, неперервність і циклічність культурних традицій в українському національному театрі (театральні культурні традиції). Зокрема, було розглянуто витоки українських культурних традицій, закладені в ритуально-обрядових дійствах праукраїнців, визначено конкретні періоди, що сформували культурні традиції українського національного театру та віднайдено прояв окреслених культурних традицій українського національного театру в театральній культурі сьогодення на прикладі театрів-послідовників перших українських національних театрів: Львівський національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької як Перший український національний театр, створений 1917 р. в Києві та Дніпровський національний академічний

український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка як Перший Державний театр Української Радянської Республіки ім. Т. Г. Шевченка, створений 1918 р. в Києві.

Сучасний український національний театр зберігає і продовжує наслідувати репертуарну традицію та музичну складову як прояв фольклорної культурної традиції за участю у виставах артистів хору та оркестру. І музичність проявлена не тільки в класичних українських виставах, а й у сучасних, що підтверджено наведеними прикладами у цій статті. Український національний театр з його культурними традиціями завжди був духовним центром нації, що зберігає і транслює ціннісний аспект українського суспільства, відтворюючи культурологічний стан.

Висвітлені матеріали є основою для подальших досліджень культурних традицій в українському театрі та їх трансформацій, що відбивають соціокультурні процеси українського суспільства в різний культурно-історичний період.

■ Список посилань

- Антонович, А. В. (1925). *Триста років українського театру 1619–1919*. Український Громадський Видавничий Фонд.
- Бурлуцький, А. В. (2015). Сценічне мовлення періоду професіоналізації українського театру. *Вісник КНУКіМ. Мистецтвознавство*, 32, 14–20.
- Веселовська, Г. (2019). *Ритуальний пратеатр: архаїчні, сакральні, символічні першоджерела української театральної культури (від архаїчних часів до XVII ст.)*. Мистецький Арсенал. <https://artarsenal.in.ua/vystavky/podia/lektsiya-rytualnyj-prateatr-arhayichni-sakralni-symvolichni-pershodzherela-ukrayinskoyi-teatralnoyi-kultury/>
- Віктор, І. (2013). Теорії міфу та ритуал центру в українській міфологічній картині світу: традиційність та новаційність ритуалу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*, 1029(2) 48, 222–228. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2403>
- Ісіченко, І. (Упоряд.). (2014). *Історія української літератури пер. пол. XIX ст. (Просвітительство. Романтизм)*. <https://www.bishop.kharkov.ua/kursi-lekcij/istoria-ukraienkoie-literaturi-per-pol-hih-st>
- Киричик, С. (2020, 5 вересня). *Перекладаємо слово «театр»*. Словотвір. <https://cutt.ly/c1Ksso9>
- Клековкін, О. (2003). До окреслення лексики «Театр». *Вісник Львівського університету. Серія Мистецтвознавство*, 3, 3–14.
- Лужницький, Г. (1949). Старовинний український театр. В *Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І) (Т. 3, с. 840–866)*. Нью-Йорк. <http://izbornyk.org.ua/encycl/eui079.htm>
- Несен, І. І. (2021). Роль костюму у формуванні образу персонажу в Театрі корифеїв (1882–1914 рр.). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2, 154–158.
- Петрова, І. (2018, 6–7 грудня). Еволюція поняття «дозвілля» в культурі українців. В *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір [Матеріали конференції]* (с. 141–143). Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.

- Пилипчук, Р. (2019). *Історія українського театру (від витоків до кінця XIX ст.)*. Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка.
- Попович, М. В. (1998). *Нарис історії культури України*. АртЕк.
- Тупик, О. (2000). Язичницькі мотиви в українських народних казках про тварин. *Етнічна історія народів Європи*, 5, 90–93.
- Федас, Й. (2001). Фольклорний театр і обряд. *Етнічна історія народів Європи*, 8, 14–17.
- Хоткевич, Г. (1924). *Народний і середньовічний театр в Галичині*. Державне видавництво України.
- Цалик, С. (2017, 4 травня). *Блог історика: 1917 рік. Як український театр став державним*. BBC News Украна. <https://cutt.ly/oBреогp>
- Шпаковська, Т. (2001). *Перший Державний. Дніпропетровський український музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка: нариси, спогади, враження*. Дніпропетровська книжкова друкарня.
- Щукіна, Ю. П. (2021). *Еволюція театру оперети в контексті сценічної культури України другої половини XX - початку XXI ст.: жанровий аспект* [Дисертація кандидата мистецтвознавства, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського].

References

- Antonovych, A. V. (1925). *Trysta rokiv ukrainskoho teatru 1619–1919* [Three hundred years of Ukrainian theatre 1619–1919]. Ukrainskyi Hromadskyi Vydavnychi Fond [in Ukrainian].
- Burlutskiy, A. V. (2015). Stsenichne movlennia periodu profesionalizatsii ukrainskoho teatru [Stage broadcasting during the period of professionalisation of the Ukrainian theatre]. *Bulletin of KNUKIM. Series in Arts*, 32, 14–20 [in Ukrainian].
- Fedas, Y. (2001). Folklornyi teatr i obriad [Folk theatre and ceremony]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 8, 14–17 [in Ukrainian].
- Isichenko, I. (Comp.). (2014). *Istoriia ukrainskoi literatury per. pol. XIX st. (Prosvitytelstvo. Romantyzm)* [History of Ukrainian literature of the first half of the 19th century (Enlightenment. Romanticism)]. <https://www.bishop.kharkov.ua/kursi-lekcij/istoria-ukrainskoie-literaturi-per-pol-hih-st> [in Ukrainian].
- Khotkevych, H. (1924). *Narodnyi i serednovichnyi teatr v Halychyni* [Folk and medieval theatre in Galicia]. Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [in Ukrainian].
- Klekovkin, O. (2003). Do okreslennia leksemy "Teatr" [To outline the lexeme "Theatre"]. *Visnyk of the Lviv University. Serie Arts*, 3, 3–14 [in Ukrainian].
- Kyrychuk, S. (2020, September 5). *Perekladaemo slovo "teatr"* [We translate the word "theatre"]. Slovtvir. <https://cutt.ly/c1Ksso9> [in Ukrainian].
- Luzhnytskyi, H. (1949). Starovynnyi ukrainskyi teatr [Ancient Ukrainian theatre]. In *Entsyklopediia ukrainoznavstva. Zahalna chastyna (EU-I)* [Encyclopedia of Ukrainian Studies. General part (EU-I)] (Vol. 3, pp. 840–866). New York. <http://izbornyk.org.ua/encycl/eui079.htm> [in Ukrainian].
- Nesen, I. I. (2021). Rol kostiumu u formuvanni obrazu personazhu v Teatri koryfeiv (1882–1914 rr.) [The role of the costume in the formation of the image of the character in the Theatre of Coryphaei (1882–1914)]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 2, 154–158 [in Ukrainian].

- Petrova, I. (2018, December 6–7). Evoliutsiia poniattia "dozwillia" v kulturi ukrainsiv. In *Kultura i mystetstvo: suchasnyi naukovyi vymir* [Culture and art: modern scientific dimension] [Proceedings of the Conference] (pp. 141–143). National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts [in Ukrainian].
- Popovych, M. V. (1998). *Narys istorii kultury Ukrainy* [Essay on the history of culture of Ukraine]. ArtEk [in Ukrainian].
- Pylypchuk, R. (2019). *Istoriia ukrainskoho teatru (vid vytokiv do kintsia XIX st.)* [History of the Ukrainian theatre (from its origins to the end of the 19th century)]. Publishing of Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
- Shchukina, Yu. P. (2021). *Evoliutsiia teatru operety v konteksti stsenichnoi kultury Ukrainy druhoi polovyny XX - pochatku XXI st.: zhanrovyy aspekt* [The evolution of the operetta theatre in the context of the stage culture of Ukraine in the second half of the 20th - the beginning of the 21st century: the genre aspect] [PhD Dissertation, Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology. MT Rylsky NAS of Ukraine] [in Ukrainian].
- Shpakovska, T. (2001). *Pershyi Derzhavnyi. Dnipropetrovskyy ukrainskyi muzychno-dramatychnyi teatr imeni T. H. Shevchenka: narysy, spohady, vrazhennia* [First State. Dnipropetrovsk Ukrainian Music and Drama Theatre named after T. G. Shevchenko: essays, memories, impressions]. Dnipropetrovska knyzhkova drukarnia [in Ukrainian].
- Tsalyk, S. (2017, May 4). Bloh istoryka: 1917 rik. Yak ukrainskyi teatr stav derzhavnym [Historian's blog: 1917. How Ukrainian theatre became state-owned]. *BBC News Ukrainian*. <https://cutt.ly/o8peogp> [in Ukrainian].
- Tupyk, O. (2000). Yazychnytski motyvy v ukrainskykh narodnykh kazkakh pro tvaryn [Pagan motifs in Ukrainian folk tales about animals]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 5, 90–93 [in Ukrainian].
- Veselovska, H. (2019). Rytualnyi prateatr: arkhayichni, sakralni, symvolichni pershodzherela ukrainskoi teatralnoi kultury (vid arkhayichnykh chasiv do XVII st.) [Ritual protheatre: archaic, sacred, symbolic primary sources of Ukrainian theatrical culture (from archaic times to the 17th century)]. *Mystetskyi Arsenal*. <https://artarsenal.in.ua/vystavky/podia/lektsiya-rytualnyj-prateatr-arhayichni-sakralni-symvolichni-pershodzherela-ukrayinskoyi-teatralnoyi-kultury/> [in Ukrainian].
- Viktor, I. (2013). Teorii mifu ta rytual tsentru v ukrainskii mifolohichnii kartyni svitu: tradytsiinst ta novatsiinst rytualu [Myth theories and the ritual of the centre in the Ukrainian mythological picture of the world: traditionality and innovation of the ritual]. *The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University Series: Theory of Culture and Philosophy of Science*, 1029 (2) 48, 222–228. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2403> [in Ukrainian].

GENETIC SOURCES OF CULTURAL TRADITIONS OF THE UKRAINIAN NATIONAL THEATRE

Kateryna Matvieieva

PhD student,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine,

assistant,

Dnipro University of Technology Dnipro Polytechnic,

Dnipro, Ukraine

ORCID: 0000-0002-9245-5373

e-mail: kmatvieieva@ukr.net

The aim of the article is to trace and confirm the existence of continuity and cyclicity of cultural traditions in the Ukrainian national theatre. The research is relevant for modern society to understand and realise the importance of Ukrainian theatre with its cultural traditions as a manifestation of Ukrainian society and the spiritual centre of the nation. *As a result* of research, it is confirmed that the Ukrainian national theatre with its cultural traditions has always been the spiritual centre of the nation, which preserves and broadcasts the valuable aspect of Ukrainian society, reproducing the cultural state. The highlighted materials are the basis for further research into the cultural traditions of the Ukrainian theatre and their transformations, which reproduce socio-cultural processes and the state of Ukrainian society at different cultural and historical times. *Scientific novelty.* The genetic sources of cultural traditions of the Ukrainian national theatre are studied culturologically, the origins of Ukrainian cultural traditions are considered, the specific periods that formed the cultural traditions of the Ukrainian national theatre are determined, and the manifestation of the outlined cultural traditions in the modern Ukrainian national theatre is identified. *Conclusions.* The modern Ukrainian theatre preserves and continues to follow the cultural traditions of the Ukrainian theatre, in particular, the repertoire and musical component as a manifestation of the folklore cultural traditions of the Ukrainian theatre with the participation in the performances of choir and orchestra artists, which was inherent in the first professional Ukrainian theatre (1882), the State (National) Ukrainian Theatre (1917) and exists in the performances of modern Ukrainian theatres. And musicality is manifested not only in classical Ukrainian performances, but also in modern ones, which is confirmed by the examples given in the article.

Keywords: cultural traditions; Ukrainian theatre; centre of national culture; traditional repertoire; genres of Ukrainian theatre

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.